tussen Duin & Dijk

Natuur in Noord-Holland. Jaargang 11 1 2012

Kees Camphuysen,
Rob Dekker,
Arnold Gronert

Zilvermeeuwen

Een verguisde vogelsoort in een bedreigd habitat

● Scholeksters en zilvermeeuwen op een strandhoofd. Foto: Miranda Zutt-van der Made.

In 2013 zal begonnen worden met een versterking van de Noord-Hollandse kust door het opbrengen van een enorme hoeveelheid zand, waaronder vele tientallen strandhoofden zullen verdwijnen. Dit unieke habitat vormt een belangrijke voedselbron voor vogels, waaronder vrijwel alle zilvermeeuwen die op de zuidpunt van Texel broeden. De gevolgen van de ingreep voor mens en dier kunnen aanzienlijk zijn.

Strandhoofden en kustverdediging

Vanaf de palenrijen ter hoogte van de Schoorlse duinen (strandpaal 30) tot aan Kaaphoofd (Den Helder), bevinden zich in Noord-Holland 149 strandhoofden in zee. Deze dammen zijn ooit aangelegd om strandafslag tegen te gaan. Hard substraat in een zachte wereld. Wie bereid is bij laagwater zo'n glibberige dam op te lopen, zal zien dat het niet bij basalt blijft: het wemelt van het dierenleven op deze golfbrekers. Mosselen, krabben, zeesterren, schaalhoorns, alikruiken, kleinere kreeftachtigen en tal van andere ongewervelden hebben zich vastgehecht aan of verstopt tussen de stenen. Bij laagwater, wanneer de dammen grotendeels droogvallen, wemelt het van de foerageerende vogels zoals scholeksters, steenlopers, paarse strandlopers, eidereenden en uiteraard zilvermeeuwen. Vogels van de getijdenzone. Een gewoon zandstrand had hen nooit, elk getij weer, zoveel voedsel kunnen bieden. Hoogheemraadschap Hollands Noorderkwartier en de Provincie Noord-Holland hebben het voornemen om 'de kustverdediging te versterken' langs de noordwestelijke Noord-Hollandse kust. Voor de Hondsbossche en de Pettemer Zeewering zal dat in de vorm zijn van een 'zeewaartse zandige versterking' (opgespoten zand). Er zal maximaal 40 miljoen m^3 zand worden gesuppleerd, waardoor een zandbank voor de kust ontstaat. Voor grote delen van de kust betekent dit in elk geval dat alle strandhoofden onder een dikke laag zand zullen verdwijnen. Ook de vakken tussen de strandhoofden worden volgestort met zand.

Zilvermeeuwen van Texel en IJmuiden

Op de zuidpunt van Texel wordt sinds 2006 onderzoek gedaan aan de zilvermeeuw. Daarbij bleek dat de (Zuid-)Texelse meeuwen sterk afhankelijk zijn van voedsel dat zij in Noord-Holland opscharrelen. Terwijl de Noord-Hollandse duinen voor het broeden van meeuwen grotendeels ongeschikt zijn geworden, leunen deze vogels sterk op het voedselaanbod dat het vasteland hen nog steeds biedt. Texelse zilvermeeuwen uit de grote Geulkolonie foerageren in minderheid op Texel (waar ook strandhoofden

op strandhoofden langs duin en dijk

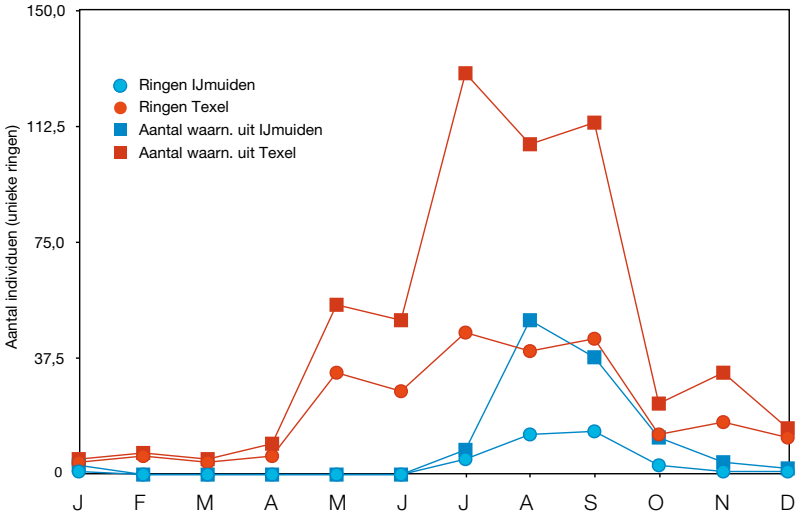

Figuur 1. Het voorkomen van op Texel (rood) en in IJmuiden (blauw) nestelende volwassen zilvermeeuwen op strandhoofden in Noord-Holland tussen januari en december op grond van kleurring-aflezingen, 2006-2011. Cirkels geven het aantal individuen weer (linker y-as), vierkanten geven het aantal aflezingen weer (rechter y-as).

Mosselpakketten op een strandhoofd. Foto: Miranda Zutt-van der Made.

zijn) en vrij zelden op het wad. De strandhoofden langs de Noord-Hollandse kust zijn voor hen een enorme trekpleister en zijn ecologisch van fundamentele betekenis voor deze soort. De volwassen meeuwen van Texel gebruiken de strandhoofden vanaf april (het begin van het broedseizoen), maar pas van juli-september zijn de aantallen foeragerende en rustende vogels op volle sterkte. Later in de herfst verdwijnen ze weer naar andere gebieden (figuur 1). Van de in totaal 139 gekleurringde broedvogels op Texel werden er 79 (57%) aangetroffen op een kustgedeelte dat jarenlang bijzonder intensief werd onderzocht (strandhoofden tussen Schoorl en Groote Keeten; 63% van het totale aantal dammen). De aanwezigheid van Texelse meeuwen op het niet-onderzochte stuk (richting Den Helder) ligt nog meer voor de hand. Als we de aanwezigheid op het zuidelijke gedeelte eenvoudig doorvertalen naar de dammen verder naar het noorden, dan benut tenminste 90% van de Texelse broedvogels dit foerageergebied in de broedtijd. Broedvogels van IJmuiden bezoeken de strandhoofden pas na de zomer. Hier wordt een tweede functie van de strandhoofden onderstreept: een rustgebied waar de 'post-nuptiale rui' (de volledige rui na de broedtijd) wordt doorgemaakt. Tussen 1986 en 1988 werden 4000 zilvermeeuwen in 14 Nederlandse kolonies met kleurringen gemerkt. Uit dit onderzoek bleek dat het niet alleen IJmuidense en Texelse meeuwen zijn die de Noord-Hollandse strandhoofden benutten. Er komen hier vogels samen uit het gehele land, vooral in de nazomerperiode, maar ook in winter en voorjaar (figuur 2).

Het voedselaanbod op strandhoofden

Mosselen zijn tegenwoordig veruit de belangrijkste prooi van Texelse zilvermeeuwen, die tientallen jaren geleden nog veel vuilnis van open stortplaatsen consumeerden. In 3.493 (63%) van in totaal 5.554 onderzochte voedselmonsters van op Texel broedende zilvermeeuwen waren mosselen het voornaamste bestanddeel. De vorm van de schelpen en de dikte van de schalen suggereerde dat deze mosselen vermoedelijk afkomstig waren uit aan weer en wind blootgestelde habitats (beukende golven, dikke schelpen). Typisch mosselen van strandhoofden zoals die aan de Noordzeekust voorkomen. De frequente aanwezigheid van steenslag en fossiele schelpen uit de Noordzee in de monsters maakte het nog onwaarschijnlijker dat deze mosselen uit de Waddenzee kwamen. De waarnemingen van aan mosselen peuterende, gekleurringde zilvermeeuwen op de strandhoofden ondersteunden deze suggestie.

Ecologische gevolgen

Velen van ons kunnen zich geen kust zonder dammen herinneren. Ze lijken er altijd geweest te zijn. Uiteraard is dat niet zo, het zijn ▶

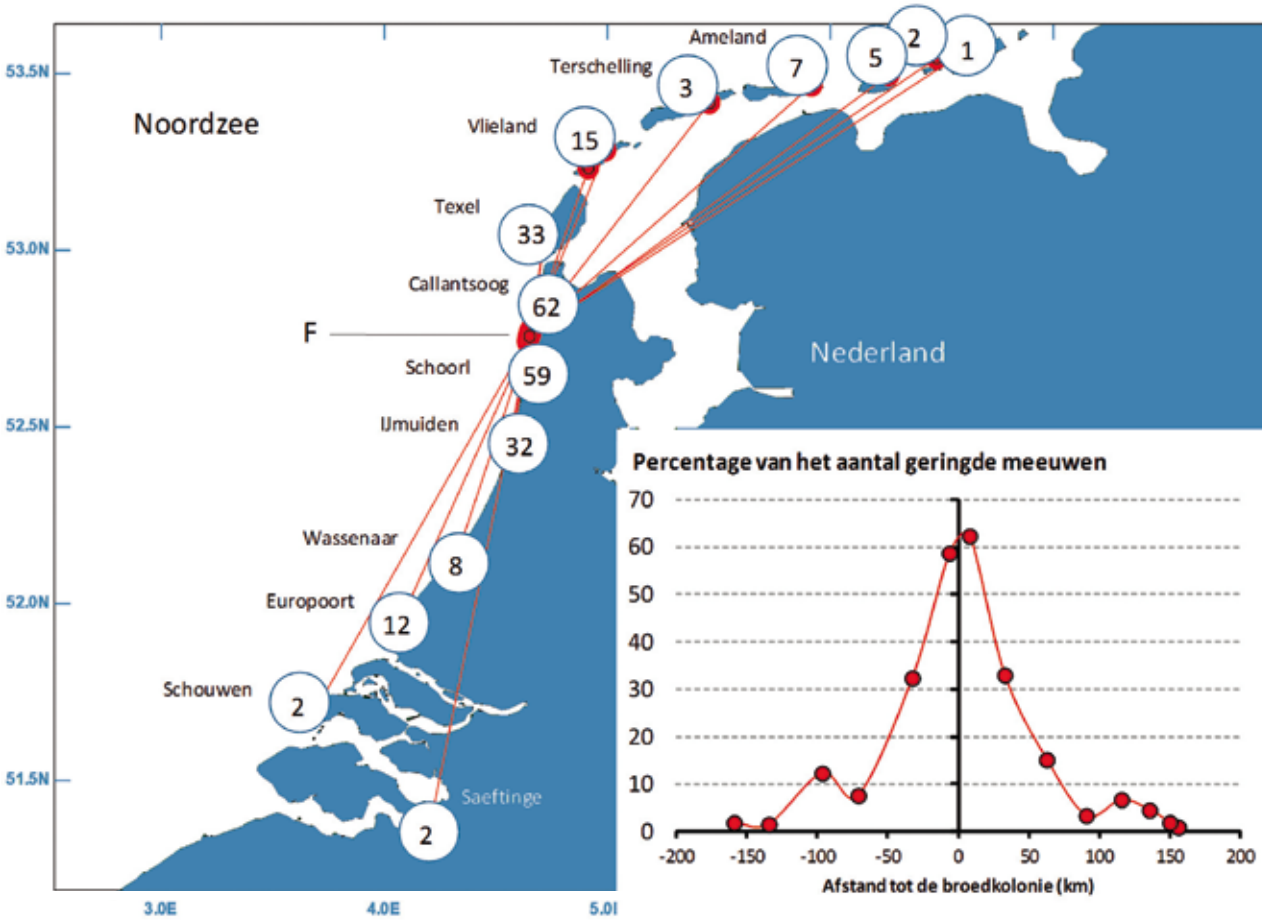

● *Figuur 2. Herkomst van in 1986-88 gekleurringde zilvermeeuwen die tussen 1986 en 2010 in het strandhoofdengebied werden waargenomen. In 14 kolonies werden in totaal ruim 4000 meeuwen geringd en de getallen geven per kolonie het aandeel (%) aan dat in het studiegebied (F) werd waargenomen (dezelfde cijfers werden voor de grafiek rechtsonder gebruikt).*

‘kunstwerken’. Nu er plannen zijn om dat te veranderen en om over een lang traject een grote hoeveelheid zand over de kust uit te storten, zullen veel vogels naar alternatieven moeten omzien. Hoeveel dammen er verdwijnen, hangt af van de beschikbare financiële middelen, maar de huidige plannen liegen er niet om. Zilvermeeuwen zijn zogenaamde ‘generalisten’ (een brede voedselkeuze), maar dat betekent allerminst dat ingesleten tradities en habitatpreferenties zo maar, zonder slag of stoot en zonder populatieschade kunnen veranderen. Wanneer we de ringgegevens preciezer bekijken, dan zien we dat veel individuele, volwassen meeuwen maar weinig verschillende

● *Zilvermeeuwen met ringen. Foto: Kees Camphuysen.*

In zilvermeeuwenkolonies op Texel (Kelderhuispolder) en in IJmuiden (Forteiland) worden sinds 2006 zilvermeeuwen met groene kleurringen gemerkt. Aflezingen van deze ringen buiten de kolonie geven informatie over de verspreiding in het winterhalfjaar, maar vooral ook over hun foerageergebieden in de broedtijd. Alle aflezingen (liefst vergezeld van foto’s) zijn bijzonder welkom en leveren een belangrijke bijdrage aan het onderzoek naar de plaatstrouw van zilvermeeuwen in hun foerageergebieden. Hierbij een oproep om waarnemingen door te geven onder vermelding van de datum, de plaats (zo precies mogelijk, bijvoorbeeld door opgave van strandpaal op strekdamnummer), het gedrag (rustend, foerageerend of anders) en eventuele bijzonderheden. Als tegenprestatie ontvangen waarnemers een uitgebreide life-history van ‘hun vogel’, waarin een overzicht van alle eerdere aflezingen wordt gegeven, alsmede een (selectie van) de verzamelde foto’s van dat dier. Meldingen graag sturen naar: kees.camphuysen@nioz.nl

Het aanbrengen van een dik zandpakket voor de zeewering en op de strekdammen heeft grote gevolgen voor de meeuwen, maar ook voor verschillende soorten steltlopers. Scholeksters, IJslandse tureluurs, paarse strandlopers en vooral steenlopers zijn hier een groot deel van het jaar te vinden. Voor steenlopers is dit gebied van internationaal belang en heeft hierdoor de status van IBA (International Bird Area). Meer over het belang van de zeewering voor deze soort kunt u lezen in Tussen Duin & Dijk 7(2): 9-13, 8(2): 4-7 en Limosa 81: 62-67.

● *Zilvermeeuwen op een strandhoofd. Foto: Miranda Zutt-van der Made.*

dammen gebruiken. Zij zijn dus bijzonder plaatstrouw. Waarom zou een zilvermeeuw wel de dammen 42, 48 en 53 regelmatig bezoeken, maar niet alle tussenliggende dammen (die ook vol mosselen en meeuwen zitten) en ook niet al die dammen die op veel minder grote afstand van het nest te vinden zijn? De kwaliteit van het voedsel zou een verklaring kunnen zijn voor dergelijke preferenties, maar geen antwoord op de vraag waarom de ene meeuw zich vastklampt aan strekdam 26 en een andere aan dam 71. Metingen van de mosselkwaliteit in 2010 lieten van dam tot dam geleidelijk verlopende veranderingen in de 'body mass index (verhouding schelplengte en vleesgewicht van de mosselen, uitgedrukt in asvrij drooggewicht) zien. De soms exceptionele plaatstrouw moet dus een andere oorzaak hebben. Een waarschijnlijke verklaring is: een plaatstrouwe meeuw kent zijn buren. Bij in groepen foeragerende vogels ontstaat meestal een sociale rangorde (een pikorde) waarbinnen het recht van de sterkste/dominantste geldt. Overwinterende steenlopers herkennen elkaar bijvoorbeeld aan kenmerken van het verenkleed. Zij kunnen tijd besparen door competitie uit de weg te gaan met vogels waarvan zij weten dat die sterker zijn (sociaal dominant). Voor vogels die afhankelijk zijn van het getij en waarbij het voedsel dus slechts korte tijd toegankelijk is, kan lokale kennis van de onderlinge krachtsverschillen een groot voordeel zijn. De schaarse tijd die beschikbaar is op droogvallende dammen is nodig om voldoende voedsel te verzamelen. Het elke dag opnieuw moeten vaststellen van de sociale pikorde is dan een verspilling van kostbare tijd, die maar beter voorkomen kan worden. Wij (onderzoekers) herkennen in onze kolonie al veel individuele zilvermeeuwen aan de hand van uiterlijke kenmerken, er is geen enkele reden te veronderstellen dat vaak bij elkaar in de buurt foeragerende meeuwen elkaar niet zouden leren kennen.

Epiloog

Als dit allemaal waar is, dan is het opspuiten van zand (afgezien van een kortdurende bonanza tijdens de werkzaamheden) een ecologisch drama voor de Texelse zilvermeeuwen. Niemand die daarmee zit overigens; 'Meeuwen zijn er zat en ze vreten alles' is de heersende opinie. Zilvermeeuwen doen in Nederland al helemaal niet mee bij de passende beoordeling en milieueffectrapportages die gepaard gaan met dit soort ingrepen. Dat is wel opvallend, want de Nederlandse populatie is de afgelopen tientallen jaren net zo hard ingestort als die in Engeland, waar de zilvermeeuw inmiddels op de Rode Lijst staat. Bij ons is die stap nooit gezet, want wij doen niet aan meeuwen. Op Texel leek de populatie zich na jaren van terugloop eindelijk weer te stabiliseren; dankzij dat mosselaanbod op de strandhoofden. De onderzoekers rest een enorm natuurlijk experiment, waarbij we zullen zien hoe de meeuwen dit gaan oplossen. Trekken ze de steden in met overlast tot gevolg? Vechten ze elkaar de tent uit op de resterende dammen? Gaan ze de weilanden in? De zee op? We zullen het meemaken, vele duizenden zilvermeeuwen zullen op zoek moeten naar een alternatief. Het systematisch negeren van talrijke en in ecologische zin dus zeer belangrijke soorten bij dit soort infrastructurele ingrepen kan onverwachte, misschien wel vervelende gevolgen hebben.

Kees (C.J.) Camphuysen & Rob Dekker, Koninklijk Nederlands Instituut voor Zeeonderzoek, postbus 59, 1790 AB Den Burg, Texel, kees.camphuysen@nioz.nl
Arnold Gronert, Plein 1945 nr. 9, 1755 NH Petten

Literatuur

● EATON, M.A., BROWN, A.F., NOBLE, D.G., MUSGROVE, A.J., HEARN, R.D., AEBISCHER, N.J., GIBBONS, D.W., EVANS, A. & GREGORY, R.D., 2009. The population status of birds in the United Kingdom, Channel Islands and Isle of Man. British Birds 102: 296-341.
● SCHARRINGA, C.J.G., W. RUITENBEEK & P.J. ZOMERDIJK, 2010. Atlas van de Noord-Hollandse broedvogels, 2005-2009. Samenwerkende Vogelwerkgroepen Noord-Holland (SVN), Landschap Noord-Holland.
● WHITFIELD, D.P., 1988. The social significance of plumage variability in wintering turnstone *Arenaria interpres*. Animal Behaviour 36: 408-415.